

ДИМИТЪР ДИМИТРОВ

СВЕТЪТ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ВОИН
КНИГА ТРЕТА

ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА 1915–1918

София, 2018
Sofia, 2018

На първа корица е използвана оригинална рисунка на Макс Тилке.

„Светът за българския воин“ е регистрирана марка в Българското патентно ведомство.

© Dimitar Dimitrov, author, compilation and translation into Bulgarian, 2018

© „Iztok-Zapad“ publishing house, 2018

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Димитър Димитров, автор, съставител и превод на български, 2018

© Издателство „Изток-Запад“, 2018

ISBN 978-619-01-0298-4

ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА 1915–1918

СВЕТЪТ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ВОИН

К Н И Г А Т Р Е Т А

DIMITAR DIMITROV

THE WORLD FOR
THE BULGARIAN WARRIOR

DIE WELT ÜBER
DEN BULGARISCHEN KRIEGER

LE MONDE POUR
LE GUERRIER BULGARE

IL MONDO PER
IL GUERRIERO BULGARO

VOLUME 3 / BAND 3

WORLD WAR I 1915–1918

ДИМИТЪР ДИМИТРОВ

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни бележки	7
----------------------	---

– 1 –

ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА 1915–1918

Навечерието.....	12
Война срещу Сърбия, 1915.....	27
Началният шурм, отразен от съюзници и противници.....	28
Български генерали	37
Германски художници представят българския устрем	42
Боевете за Пирот.....	46
Крива паланка	48
Презвемането на Ниш.....	49
Отбраната на Варна	66
Битки срещу англо-френските войски, 1915.....	68
Описание от официален британски кореспондент.....	68
Дневник на френски сержант	72
Българските монаси на Атон под въздействието на войната.....	77
„Българите срещу войските на Антантата“, германски репортаж	78
Германски и френски илюстрации	80
Хронология на боевете от френски офицер от пехотата.....	84
Френски, германски и английски илюстрации	91
Книга от френски капитан, участвал в боевете.....	95
Освобождение на Македония, 1915	101
Германски анализ на боевете	101
Една случка – две версии: английска и френска	106
Освободители и освободени.....	108
Щип.....	111
Велес.....	112
Скопие	114
Битоля.....	123
Струга	127
Охрид.....	130
С музика и знамена	133
Български войски в Сърбия.....	137
Испански полковник за действията на пехотата	142
Животът в България през войната	144

Солунският фронт – 1916.....	150
Лятната българска офанзива	150
Френско-сръбската контраофанзива.....	166
Каймакчалан	172
Прилеп.....	180
Отстъпление към Битоля	182
Българите и отстъпената Битоля	192
Войната срещу Румъния 1916–1917: битки с румънски и руски войски.....	195
Победата при Добрич	197
Превземането на Тутракан.....	205
Румънски пленници в София.....	209
Добруджанският поход.....	210
Отвъд Дунава; в Букурещ	215
Впечатления за характера на българския воин.....	221
Транспорт – традиционен и нов	224
Лагери.....	226
Грижи за ранените.....	228
Беломорският фронт.....	231
Македонският фронт – 1917.....	233
Бойно другарство – Waffenbrüderschaft	239
Авиация, авиатори.....	275
Българският камилар – Megastar	281
Българският военнопленник – Superstar	287
Художникът на войната – Алберт Гартман.....	312
Дойран 1915–1918.....	322
Ракия за войници – предубеждения и признания	340
Краят.....	341
Пробивът на Добро поле.....	341
Отстъплението.....	351
Примирието.....	357
Британската окупация на Свети Врач	364
Германски анализ на българското крушение.....	368
Литературни произведения	370
„В Балканската кампания“, роман от Клеър Хейз, Ню Йорк, 1916 (откъс).....	370
„Българският победен марш“, разказ от Юлиус Гьотц, Ройтлинген, 1915 (със съкращения).....	376

Индекс на имената.....	404
Тематичен индекс	407
Subject index.....	407

УВОДНИ БЕЛЕЖКИ

Само година след злополучната Втора балканска война България е изправена пред нов съдбовен избор при избухването на Световната война. Пресният горчив спомен влияе силно на избора. Британският военен аташе подполковник Нейпиър отбелязва през май 1915 г.: „С всеки изминал ден българите са по-склонни за война и има голяма промяна в армията, която си възвръща предишната увереност и е готова да се сражава. Аз самият бях забелязал това. Възстановяването беше забележително бързо и до голяма степен се дължи на една популярна песен, която започва с думите „съюзници разбойници“ и се отнася за предишната война от 1912–1913 г., когато сърби и гърци заговорничеха, за да ограбят от българите плодовете на тяхната победа при Одрин“ (с. 18).

Голямата цел, която българите са си поставили, е освобождението на Македония. Известният американски журналист Джон Рийд забелязва това: „Всички българи бяха съгласни с програмата да си върнат Македония; различия имаше само по въпроса коя група от Велики сили може да им я даде. Както г-н Йосиф Хербст ми каза, „Ако Зулуленд ни даде Македония, ще сме със Зулуленд!“ (с. 24). Така България се присъединява към Централните сили. Германското издание „Der Krieg in Wort und Bild“ пише, след като българските войски атакуват Сърбия: „Българите, които имаха стара сметка за уреждане със сърбите, с бясно ожесточение довеждаха битките до успешен край. Когато трябваше да се шурмува Пирот – тази доизградена от сърбите през последните години според съвременните познания естествена крепост, – сърбите, очевидно добре снабдени от съюзниците си с оръдия и муниции, защитаваха много важния стратегически пункт с истинска градушка от снаряди. В крайна сметка на българите не им оставаше нищо друго, освен да опитат да превземат с шурмова атака проточилите се като лабиринт покрай целия град стръмни хълмове със сръбски стрелкови окопи. Улеснени от мъглата и дъжда, те припъзляха – оставяйки пушките си, и въоръжени само с препасни оръжия – към окопите на врага, когото успяха напълно да изненадат. Според описанието на очевидци последвалият в сръбските окопи ръкопашен бой е бил най-ужасяващ. Щик, нож и гол юмрук са били единствените оръжия и в този яростен бой на мъж срещу мъж накрая сърбите като диви животни посегнали към гушите на своите противници, за да решат битката според обичаите от паметивека – със зъби. Естествено, и този варварски способ на воюване не успя да предотврати победата на българите“ (с. 46). Авторът на това описание обаче или не е знал, че ръкопашните боеве на живот и смърт не са театрална фехтовка, или пък е искал да подсили критиките към сръбския противник; но в такива боеве всички използват всичко. В СВЕТОТ ЗА БЪЛГАРСКИЯ ВОИН, Книга втора, има рисунка от художник войник, участвал в шурма на Одрин, изобразяваща български войник, който е захапал турски за гърлото.

През Първата световна война на Българската армия се налага да се сражава срещу дебаркиралите в Солун войски на Антантата. Решителни битки, от които зависи дали англо-френските части ще успеят да се съединят със сърбите, се водят през есента на 1915 г. Официалният кореспондент на Антантата на Балканите Уорд Прайс пише: „На 13-и и 14-и [31 октомври – 1 ноември] сблъсъкът достигна най-голямото си ожесточение. Дори френските дивизии, идващи направо от Западния фронт, не бяха чували такава яростна пушечна и артилерийска стрелба като през тези два дни на неумолим сблъсък. Що се отнася до българите, пленници, които са се били в последните две Балкански войни, казаха, че никога преди не са си представяли колко ужасна може да е една битка“ (с. 69). Яростните боеве между българи и французи

край бреговете на Черна и Вардар са описани още през войната в книги на участвали в битките французи. В книгата си „En Macédoine“ (Париж, 1916), сержант Жюлиен Арен си спомня: „Какъв последен ден прекарахме на Кара Ходжали! Българите не престанаха дори за миг да бомбардират. Ние сме изтощени и нашият разсъдък е помрачен. Брустверите се сриват; двама картечари са погребани живи – последни жертви на героичния връх“ (с. 76). В книгата си „Face aux Bulgares“, Париж, 1917, офицерът от пехотата Либерман отбелязва: „Това е жестоката и безпощадна война; с противници като тези, които имат пред себе си, всички знаят, че не могат да се надяват на пощада: трябва да убиеш или ще бъдеш убит.“ (с. 88) През няколкоседмичните боеве французите опознават по-отблизо българите. Капитан Канудо пише в „Combats d'Orient“ (Париж, 1917): „Като свободно действащ опълченец, българинът изглеждаше обсебен от мисълта дадена атака да се осъществи заради самата атака, а не заради позицията, която може да укрепи и задържи. След като приключи с атаката, дори да е била в негова полза, се случва да се оттегли, както забелязахме по време на нашето първо сражение в Сърбия на 22 [9] октомври при Удово.“ (с. 99) Същевременно и българите придобиват по-близки впечатления от новите си английски и френски противници. Германският автор Фриц Сковронек цитира доклад на българското командване от 30 ноември 1915 г.: „На Френския фронт, в 5 часа и 20 минути следобед град, Гевгели бе завзет от нашите войски. Преди отстъплението си французите запалиха казармите и града с две болници. Железопътният мост над Вардар, южно от Гевгели, бе взривен. Трябва да се признае, че френските войски се сражаваха много по-храбро от английските.“ (с. 103)

Книгите на участвали в сраженията съдържат множество драматични описания на бойното поле; например: „Българите прекратиха напълно стрелбата; но те са още тук, ние усещаме присъствието им в мрака, само на сто и петдесет метра; от време на време чуваме гърлените им гласове, а в моментите на затишие опитното ухо може да долови ударите на инструменти по земята, която те трескаво дъбят. Те се окопават на място, тъй като не искат да изоставят завзетия терен, за който са платили толкова висока цена. От бойното поле се разнася неприятната миризма на пролята кръв, от която ти се повдига, а от време на време те лъхва натрапчив мирис на изгорена плът, който вятърът грубо хвърля в лицето. Въпреки че нощта стана тъмна, след като луната залезе, слабата светлина на блещукащите звезди позволява да се забележат повалените на купчини нападатели, едни по гръб, други по корем, с протегнати към небето безпомощни ръце, със стиснати юмруци, устата им грозно изкривена в някакво върховно проклятие, угаснало завинаги“ (с. 88).

Обикновено участвали в битките описват противниковите жертви като „стотици“ или „купчини“, но това все пак това е литература, а не военен доклад. Но нека да сравним едно такова описание със съответния български военен обзор. За един от боевете сержант Арен пише: „30 [17] октомври. Българите може да дойдат; те ще бъдат посрещнати от нас както от нашите другари, които вчера им дадох тук, на връх Кара Ходжали, суров урок. Един ранен, който дойде от върха, ни разказа станалото. Въпреки нашите шест картечници, които стреляха без прекъсване, българите на три пъти тръгнаха в атака в плътни редици, по швабски. Техните трупове покриват склоновете на върха. Броят на техните загуби се оценява на хиляда мъже“ (с. 73). В изданието от Министерството на войната през 1938 г. том трети за Световната война намираме подробно описание на същия бой, който е бил неуспешен за българите. Българските загуби на 17 октомври са били: „Офицери – 4 убити, 7 ранени; войници – 59 убити, 118 ранени, 102 изчезнали.“ И макар броят на жертвите да не е хиляда, както пише френският участник в боевете, българските жертви са значителни. А за тези големи жертви за националната кауза дълго време нямаше конкретика. Дори познавачът на военната история Георги Марков в книгата си за Първата световна война има само едно изречение за българските загуби в битките срещу французите: „Ударите „на нож“ посред бял ден и на открита местност водеха до тежки загуби.“ („Голямата война и българският ключ за европейския погреб“, 1995, с. 212) Но защо епичните боеве срещу войските на Антантата през Световната война са твърде малко познати в България, за разлика от боевете срещу Сърбия през 1885 г. и Балканските войни от 1912–1913 г.? По време на комунистическия режим са били забранени изследвания и публикации по темата за Първата световна война, отчасти в опит да се прикрият победоносните боеве на българите срещу нахлулите в Добружда, в подкрепа на Румъния, руски войски – боеве, описани в отделна глава в тази книга. Дори преклонението на българския народ пред дадените жертви, изразено в множеството издигнати след войната паметници, на места е потулявано и заличавано. Например

скромният паметник на загиналите над 70 войници от село Стакевци, Белограчишко, е бил затулен от масивен соцмонумент. Паметникът в София на жертвите от 1-ви и 6-и полк е изцяло премахнат през 70-те години. Много преди това, още през 50-те години е премахнат и паметникът на Втора армия, издигнат по време на войната в Свети Врач. Този паметник е бил трън в очите на британските окупационни части след капитулацията на България, но през 1918 г. оцелява въпреки желанието на британците да се подиграят с него. (Случката е описана на с. 366–367.)

В книгата е отделено специално място на тема, обикновено пропускана във военната литература – пленниците. Може да се видят снимки, картички, прогандни позиви с български пленници на Солунския фронт. Има и впечатляващо описание на пленник, но воин: „Никога не съм виждал толкова мрачно отчаяние, както у този български пленник. Млад мъж, изваян като колос. Дадохме им да ядат. Другите приеха; българинът взе само едно парче хляб, но отказа нашите цигари. Едри сълзи мълчаливо изпльваха очите му, правейки блестящи бразди по мъжките му бузи. Доброто настроение на нашите млади зуави, които се опитваха да го разведрят, потупвайки го по рамото, можа само да го накара да се усмихне веднъж. Сълзите му продължаваха да се стичат. И това тихо отчаяние на един войник, на един истински воин, покрусен от позора, че е пленен без сражение, ни трогна“ (с. 288).

Тригодишните усилия на българските воини за национално обединение завършват обаче със Солунското примирие, което дефакто е капитулация. България оставя 77 000 пленници, включително трима генерали и 1500 офицери (с. 359). Освен конкретната военна изненада при пробива на Добро поле, описан от участвал французин (с. 344–349), има и по-дълбоки причини, както изтъква германският полковник Фон Нотц: „От 1912 г. водим война; не можем повече; няма да преживеем още една зима! Подобни неща се чуваха често. Волята бе пречупена от изнемогване и умора от войната. Същите полкове, които през 1917 г. проявяваха мъжество, през пролетта на 1918-а отказваха да се подчинят. Това си имаше своите съвсем човешко-обясними причини: Със съдрани тънки летни дрехи, със стари дрехи, без топло бельо, дори без шинели, със скъсани ботуши, без одеяла, без достатъчно дърва за огрев войникът изпитваше негодите на една лута зима в голите сурови високи планини, често месеци наред“ (с. 368–369).

Но не навсякъде волята е била пречупена. Британският автор В. Селигман възхвалява отбраната на Дойран през септември 1918: „Англо-гръцката атака на 18-и на практика беше повторение на първата битка при Дойран, макар и предприета наистина с доста по-големи сили, и с допълнително разширение на атаката вдясно от езерото, където дотогава нямаше боеве. Накратко казано, атаката се провали, както се провали и през 1917 г., дори с още по-тежки загуби. По време на бурните боеве, които продължиха без отдиш до вечерта на 19-и, когато сражението бе прекратено, ясно се очерта, че най-малкото срещу нас бойният дух на противника беше превъзходен. Какъвто и да е бил духът на българския народ, Втора българска армия се би изключително добре.“ (с. 336)

По време на бойния съюз между Германия и България редица германски автори размишляват върху същината на българския характер и възможността германското влияние да бъде ползотворно за благоденствието на България. В книгата „Българите и ние“ (Берлин, 1917), четем: „Сега, изглежда, бавно изгрява по-приятна светлина, разбира се, не без усилия, а извоювана само с нови тежки борби и подвизи. Но светлината се усилва и ще хвърли своето сияние и върху мрачните мисли на българската душа. Без да губи своята умереност и прозрението си за суровостта на живота, българинът ще стопи най-студената кора около сърцето си, ще се откаже от най-дълбокото недоверие към самия себе си и своите приятели, и на основата на нова, трудна, усърдна дейност ще се радва на едно ново чувство на човешка радост и непринудено щастие. Германските принципи могат да сторят своето, за да направят от тази красива, дарена с всички природни блага страна, място на човешка вещина и човешко щастие“ (с. 251).

В края на книгата са включени маршове, писани от западни композитори и поети за българските воини по различни поводи: Сръбско-българската война, 1885; Балканските войни, 1912–1913; Първата световна война. Удивляващ е посленият куплет на публикувания през 1913 г. във Франция „Български марш“ (с. 402–403):

*Цял свят вашата слава ще възней.
Като герои се сражаваште вий.
В бъдеще историята ще величай
подвизите и добродетелите ваши.*

Le monde entier chantera votre gloire.
Comme héros vous vous êtes battus.
Dans l'avenir les fastes de l'histoire
Célébreront vos exploits vos vertus.

Димитър Димитров
Септември 2018 г.